

Peter Thielst anmelder:

Lars Fr. H. Svendsen: *Ondskabens filosofi*, 223 sider, kr. 245,-. Forlaget Klim 2002.

Ordet som terrorist

"Enten er du en del af løsningen, eller også er du en del af problemet." Sådan sagde vi i de oprørske år efter '68, hvor verden skulle laves om, og det var værd at skelne mellem de progressive og de reaktionære. Nu er der ikke længere nogen, der kan forestille sig, at "the world will live as one" (Lennon), så er der mennesker, som langer ud efter vores idyl og magt, må man atter skelne: "Enten er I med os, eller også er I imod os" - hvilket jo betyder: "Er du ikke med os, de gode, er du en af de onde", hvorefter det ligger lige for at sige som Kurtz (*I mørkets hjerte*): *Exterminate all the brutes!*

Der er for længst gået USA ('this great nation!') i alting: i dag - mens dette skrives, og 25 år efter sin ynkelige død - fejres Elvis som det 20. århundredes største personlighed - "hans fodarbejde fik større betydning end Sartres samlede værker," hævder en kæk nordmand i dagens avis - og om få uger går verden i spagat over *11. september*. Det bliver ulideligt, selvgodheden vil bølge gennem medierne, og de fatale billeder vil atter dukke op som tegn på en korsfæstelse, der skal hævnnes - og som ikke just bragte ydmyghed. Glemte er 6. august og 16. marts, Hiroshima 1945 og My Lai 1968, for det gik kun ud over de onde, ja de havde nærmest selv bedt om mosten - lidt som de uvorne palæstinensere, der må se deres huse kørt i smadder af Sharons vakse bulldozere.

Det ældgamle trick med at skelne mellem *os* og *dem* - vi stolte hellenere og de elendige barbarer! - er blevet meget lettere at køre i stilling siden hin septemberdag, der gav os - de angrebne, ydmygede, men hjertens gode - legitimitet til, uden smålig skelen til relevante grunde, anledninger og årsager, at indlede den heroiske *krig mod terrorisme*. Var hensigten med det *at gøre*

→ *ondt* at sende et budskab, i spielbergsk skala at plante horror-memento på alverdens nethinde, så må man konstatere, at det ikke blev forstået. Tværtimod, det slog enhver tankevirkosomhed i stykker og nedsænkede et mørke over det oplyste Vesterland, som vi skal tilbage til Middelalderen og hekseprocesserne for at finde magen til.

Derfor går vi, et år efter chokket, endnu rundt i den forvildelse, at der er bøhmænd i krattet: at der er en international ondskab i gang med det ene formål at genere *os*. Som om det er en ny profession – et omvendt Florence Nightingale-kald – at være terrorist og kun ville andre noget ondt: en Jack the Ripper-psykose, der gør visse onde typer vilde med at se død og ødelæggelse omkring sig – så vilde at de organiserer internationale, spektakulære terminator-kampagner mod os fredelige og glade Coca Cola-drikkere. Ikke engang for som Børnebanden at stjæle Joachim von And's pengetank, ikke for som Robin Hood at rette lidt op på nogle skævheder, ikke for at minde om at kultur fordrer større værdighed og rummelighed. Nej, terrorister er dumme og endimensionalt onde: de tænker kun på at destabilisere, nedbryde og skabe frygt og rædsel; de er så besat af vold og glæden ved "skibskatastrofer, hærværk og pludselig død", at de er parate til at ofre livet for dét kick. Terrorister repræsenterer den inkarnerede ondskab, det onde som en essens, en fejl i hjertet og hjernen. Deres handlinger er ikke midler for noget højere eller rationelt, det være sig socialt, kulturelt eller psykologisk, men rent mål i sig selv, og derfor gives der ikke andre udveje end krig og konsekvent eliminering. Derfor bomber og Guantanamo, tilintetgørelse og koncentrationslejre. *Exterminate all the brutes!*

Det er selvfølgelig enfoldigt at bilde sig ind, at det, som vi – for just at skelne og bringe lidt orden i livet – kalder det onde, skulle være et stumt, fundamentalt træk ved visse mennesker, og ikke en type handlinger eller reaktionsmønstre, der lader sig forstå og forklare ud fra deres sammenhæng og processuelle karakter. Det er ikke desto mindre, hvad der sker – igen og igen, sikkert fordi det virker mere trygt og overskueligt, hvis man forstår det onde som en substans, noget lokaliserbart, der er et bestemt sted (og følgelig ikke er andre steder eller alle vegne), og ikke som en relativ værdietikette, vi

hæfter på handlinger, indstillinger og væremåder, som vi ikke bryder os om, og som fremstår antitetiske til det gode liv, vi gerne vil.

Det er dog kun ud i titlen, at Lars Fr. H. Svendsen lægger billet ind på denne essensgørelse af det onde: *Ondskabens filosofi*, som om der findes en velafgrænset ondskab, der sætter en særlig filosofisk diskurs. Det ved Svendsen – ung norsk filosof, der tidligere på dansk har fået udgivet en bog om *Kedsomhedens filosofi* (Klim 2001) – udmærket, at der ikke gør, men omvendt er *det onde* som begreb så nødvendigt for og integreret i vort sprog, at det overalt og til enhver tid har afkrævet os bestemmelser og definitioner – altså fortolkninger, forsøg på meningstilskrivelse, betydningsafgrænsning. Man kan sige, at hvis det onde ikke fandtes, var vi nødt til at opfinde det – som begreb og forestillingsindhold, der kan krydsbefrugte og negationsdefinere *det gode*, der som værdimærke er *sine qua non* for ethvert socialt samliv, der vil undgå den øjeblikkelige opløsning i *bellem omnium contra omnes* (alles krig mod alle).

Svendsens *Ondskabens filosofi* er den tredje bog om emnet på knap ti år: min egen *Det onde. Et menneskeligt problem* udkom i 1993 (2. udg. DET lille FORLAG 2001), tyske Rüdiger Safranskis *Det onde, eller Frihedens drama* (1997) kom på dansk i 1999, og Svendsens bog blev færdiggjort i sommeren 2001 – trods 742 noter og en alenlang litteraturliste uden kendskab til de to forrige – men nåede lige at få en 11. september-epilog med. Hvor Safranski – tydeligvis et fromt gemyt med hang til den tyske idealisme (især Schelling) – essayistisk skriver sig igennem det ondes idéhistorie med stadig hensyn til tanken om viljens frihed (hvorved det onde tendentielt anskues som resultat af for lidt ånd og opbyggelig tro), dér var min egen bog bygget op som en gennemgang af de metafysiske (religiøse som filosofiske) og naturvidenskabelige (biologiske som psykologiske) tolkninger af det onde samt et forsøg på at indkredse, hvad det er for kulturskabte – af mennesket selvskabte – forhold, der om ikke sætter det onde så dog på forskellig vis tilskynder til konflikter, stemninger og handlinger, som er præget af alt andet end næstekærlighed. I den forbindelse pegede jeg bl.a. på sprogets dualistiske sort/hvid-tænkning og eksklusive logik, vort behov for identitet

gennem spejling og anerkendelse (herre/træletemaet hos Hegel), privatejendomsretten (kapitalismen) og patriarkatets magtstrukturer som snubletråde, der let motiverer det såkaldte onde.

Set i forhold til disse to tilgange, der undervejs stort set berører de samme ideer og fortolkninger, søger Lars Fr. H. Svendsen at udvikle en vis systematik til at skandere ondskabens filosofi: begyndende med de forskellige teodicer til retfærdiggørelse af Gud og udpegning af det ondes grund og plads i den (guds)skabte helhed og med særligt fokus på en række markante typologier: den *dæmoniske*, den *instrumentelle*, den *idealistiske* og den *dumme* (eller *banale*) ondskab. Der er meget filosofisk og reflekterende gods i disse gennemgange (især omkring Kant og Arendt), men også en del namedropping og citatrytteri, der afslører internettets semiakademiske lethed: også La Rochefoucauld har vist en klog bemærkning om denne sag - vupti, ind med den og endnu en note!

Holocaust og dets agenter fylder meget, og i det lys gør såvel Milgrams eksperiment (vi er alle parat til at adlyde autoritære uhyrer) som Arendts tale om det ondes banalitet (den bureaukratiske, strømlinede blindhed og mangel på evne til at tænke) stadig indtryk - nu mere fordi man kan se disse svagheder folde sig sindssvagt ud i det vestlige, magtfulde establishment (Bush og co.), end fordi det lurker som en pest i diverse såkaldte slyngelstater. I så henseende mærker man, at Svendsens bog er skrevet før 11.9.01 og samtidig på større afstand af Vietnamkrigen, Golfkrigen, Talibankrigen osv. end af det hæderkronede Holocaust. Det virker en smule idiotisk, al den stund netop denne bog kunne have givet sig tid til at træde vande nogle ekstra måneder og omarbejde visse afsnit, inden den blev sluppet løs.

Lad mig give et eksempel: den retorik omkring terrorister, ondskabens akse, Osama bin Laden som det ondes inkarnation osv., som USA (og halehæng) nu disker op med for at legitimere sin egen aggression (vis-a-vis sin egen døvhed over for sagens kerne: en økonomisk magt og arrogance uden sidestykke samt en kulturel frisættelse på katastrofekurs), ligner ganske meget den, vi så i 60erne og 70erne, hvor Vietcong og de gule sataner var ondskaben selv. Dengang kom biologien og populærpsykologien retorikken til hjælp ved

at tale om den medfødte aggression og destruktivitet, som vi til stadighed måtte være parate til at dæmme op for og gå i krig mod (de godes neutralisering af de onde). Konrad Lorenz' elever hed bl.a. Desmond Morris, I. Eibl-Eibesfeldt, Robert Audrey og Anthony Storr, og de overskylede bogmarkedet med bøger om *Den nøgne abe* (Morris 1967), *Det aggressive menneske* (Storr 1968) osv. - og dermed var den krig jo næsten retfærdiggjort. Selv løjtnant Calleys massakre i My Lai lod sig forklare - og dermed undskyldte. Sådan er det bare: det onde sidder i mennesket selv; nogen kan styre det, andre kan ikke - og set fra de godes synsvinkel er der således kun én civilisation: den *vestlige*. De andre har ikke lært lektionen, og ondt skal med ondt fordrives.

Netop i lyset af 11.9.01 og den dæmonisering af alle disse (muslimske, arabiske, skænvøjede, mørklødede) barbarer, der ikke er *med* os, men - qua kontradiktionsprincippet - er *imod* os, ville det være rart at få disse moderne (og næsten 'wissenschaftliche') fortolkningsmanøvrer med. Som en af Lorenz-Morris-etc.-klanens kritikere dengang i '68, Sally Carrighar, sagde: "Intet kan mere effektivt forlænge menneskets krigeriske adfærd end troen på, at aggression er i vore gener." I dag er generne ganske vist gjort mere etniske og delvis religiøse end simpelt biologiske og artsmæssige for på rette vis at kunne vinkle den nødvendige legitimitet bag 'krigen mod den internationale terrorisme', McWorlds korstog mod islams jihad.

I den forstand har Hannah Arendt evigt ret, når hun påpeger, at vejen til det onde går over en fundamental mangel på evne til *at tænke*, dvs. leve sig ind i den Anden, forstå hans virkelighed og kritisk gøre op med sine egne fordomme og floskler. Dengang møntet på Eichmann (og bag ham måske også den forførende, men forræderiske Heidegger), i dag lige til at sende efter Bush og - blandt de små profeter - Mogens'erne Camre og Glistrup. De kender intet til ondskabens *filosofi*, men lukrer ganske godt på dens snilde praksis - især med ord som den sande terrorist. Svendsens bog hjælper enhver, der vil undgå en stigmatiserende omgang med det onde, med at *tænke* og forholde sig nuanceret til de anslag mod det gode liv, vi må kunne forstå for at kunne gøre noget ved.